

המאמר האחרון של הרב מאיר כהנא זצוק"ל הי"ד מעמדם ההלכתי המיוחד של "הפלשתינאים"

חצו השני של מאמר זה הועבר על-ידי הרב כהנא למערכת העיתון "גזאיש פרס" שעות ספרונת לפני הירצאן.

מזה שנים רבות הצבעתי על מעמדו ההלכתי הברור של הלא-יהודי בארץ-ישראל, מעמד הלכתי העומד בקיטוב גמור לעקרונות הדמוקרטיה המערבית, אשר דוגלת בשוויון מוחלט ומלא של כל בני-האדם באשר הם, ללא אבחנה כלשהי על בסיס של רקע גזעי, לאומי או דתי. במשך שנים הצבעתי על כך שללא-יהודי ישנו **במקרה הטוב** מעמד של גר-תושב, וזאת בהנחה שמעמד זה הינו עדיין תקף בזמננו, כאשר היובל אינו נוהג.

הצבעתי על כך שהלא-יהודי הרוצה לחיות בארץ-ישראל חייב לקבל על עצמו את המגבלות של מיסים ושעבוד, אשר במסגרתם לעולם לא תהיה לו שליטה על יהודי בישראל והוא לעולם לא יחזיק בתפקיד של שררה. בקיצור, הצבעתי על ההלכה הברורה שבמסגרתה ללא-יהודי אין שום זכויות לאומיות (בניגוד לזכויות אישיות) בארץ-ישראל, אשר ניתנה ליהודים בתור ארץ הקודש, אשר בתוכה מוטל על היהודי לחיות לבדו מתוך בידוד, שם יצור את מדינת התורה הקדושה והיחודית.

היום, אחר ליבון הסוגיה בעומק העיון ולאור המצב בשטח, ברור יותר מתמיד כי כל האמור לעיל תקף לגבי כל לא-יהודי אחר. אולם לאותם ערבים המכנים את עצמם "פלשתינאים" יתכן וישנו מעמד מיוחד אשר אינו מאפשר להם ליהנות אפילו מהתנאים האמורים לעיל ואשר שולל מהם את האפשרות לגור בארץ בשום תנאי, מה שמעניק להם את אותו מעמד הלכתי של הכנענים הקדמונים. ראוי לעיין בנושא.

ברור הדבר, שההלכה מבחינה בין מעמדם של כלל הלא-יהודים לבין זה של שבעת עממי כנען. ההבדל שביניהם מתבטא רק חלקית בכך שהסרוב של כל עם אחר להיכנע בפני ישראל נושא בחובו רק את החיוב להרוג את כל הזכרים הבוגרים (בלא נשים וילדים), בעוד שסרוב דומה מאת עממי כנען להיכנע מוביל להשמדתם **המוחלטת** - "לא תחיה כל-נשמה" (דברים כ', ט"ז). אולם ישנו הבדל הרבה יותר משמעותי, ומדובר בהבדל אשר מחזק במידה רבה את הסברה לפיה ה"פלשתינאים" בזמננו אכן זכאים למעמד ההלכתי של הכנענים.

בכדי להבין את כוונתי, עלינו קודם כל להניח את היסוד ולפיו ישנו הבדל משמעותי ויסודי בין לא-יהודים אשר אין מוצאם בארץ-ישראל, אלא שהם הגיעו אליה מבחוץ ורוצים לחיות בה, לבין אלו שמקור נביעתם מהארץ, ואשר חיו בה עוד לפני שהיהודים הגיעו אליה או לחילופין שהם היו בה בזמן העדרה של הריבונות היהודית על הארץ. בכדי לראות זאת בברור, עלינו לעיין בדבריו של אחד מענקי מפרשי התורה, האברבנאל, על הפסוקים בשמות ל"ד, י"א - י"ב -

"הנני גרש פפניך את-האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבסי. השמר לך פן-תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן-יהיה למוקש בקרבך".

וכותב האברבנאל - "... בהיותו יתברך מגרש אויביו אין ראוי שיכרות להם ברית כי יהיה זה חלול כבודו יתברך כל שכן שהאהבה והברית עמהם לא תצלח. כי אחרי שהם לקחו את ארצם מידם אין ספק שתמיד יבקשו רעת ישראל וזה אמרו "אשר אתה בא עליה" רוצה לומר כי כיון שאתה ישראל באת אל הארץ היא ולקחת אותה מידי יושביה והם עשוקים וגזולים ממנה איך ישמרו לך ברית אהבה אבל יהיה בהפך "כי יהיה למוקש בקרבך" כלומר שכאשר תקראנה מלחמה יתוספו על שונאיך וילחמו בך".

איזו הערה החודרת לעומק העניין ומהממת באמיתותה מפי ענק המפרשים, האברבנאל, וכמה שהוא הבין היטב את המציאות של הטבע האנושי. וכמה שונה הבנתו מזו של המודרדוקסים העלובים של זמננו, אשר לא רק מברברים על שוויון זכויות לכל תושבי הארץ תחת שלטון היהודים אשר לקחו אותה מהם, אלא בשל חוסר האומץ שבקרבם להתמודד עם המציאות, הם גם מתעלמים מאותה מציאות של רגשות אנושיים ושל אי-נכונות מצד הערבים לקבל פרושים תחת הריבונות שפעם הייתה ואיננה.

האברבנאל מניח כאן את היסוד ולפני לא-יהודים אשר היו בארץ לפני בואם של היהודים לעולם לא ישלימו עם העובדה שמה שהם רואים בתור שלהם נלקח מהם. הם לעולם יחלמו על סיבוב גלגל הזמן לאחור ועל היום בו יכבשו מחדש את ארצם. לעולם הם לא יראו עצמם כשוויים בארץ אשר הייתה פעם שלהם, וכעת שייכת ליהודים, אשר "בנדיבותם" מוכנים להעניק להם "זכויות". ובנקודה זו טמון ההבדל היסודי שבין עמים אשר היו כאן קודם ליהודים, לפני שאלו הגיעו ונטלו אותה עבור עצמם, לבין לא-יהודים אחרים אשר אין להם כל תביעה לריבונות על הארץ, אולם ברצונם לחיות בה כעת.

ואכן, סברה זו, המשווה את מעמדם של כל העמים שהיו בארץ לפני בואם של היהודים לזה של הכנענים, משתקפת גם בדברי בעל "אור החיים" הקדוש על הפסוק במדבר ל"ג, נ"ב – "והורשתם את-כל-ישכי הארץ פניכם". ואלו דבריו –

"והגם שאמר הכתוב ב' עממין (דברים כ', ט"ז) "לא תחיה כל נשמה", כאן מדבר הכתוב חוץ מז' עממין הנמצאין שם, ולזה דקדק לומר את כל יושבי הארץ לומר אפילו שאינם מז' עממין".

ובכן הסברה הולכת וקורמת לה עור וגידים – שבעת העממים אינם זוכים למעמדם ההלכתי המיוחד לבדם, כי אם כל אלו שהיו בה לפני שהגיעו היהודים, ואשר על-כן הם רואים ביהודים כשודדים אשר נטלו מהם את ארצם – לכולם ישנה אותה הסתכלות ואותה גישה של שנאה ותאוות נקם – ועל-כן, הם זכאים אף לאותו מעמד הלכתי.

חלק שני

ההבדל ההלכתי המאד ברור שבין אותם לא-יהודים לסוגיהם אשר מקור יניקתם אינו מארץ-ישראל ואשר אין להם טיעון לזיקה לאומית לארץ, לבין אותם לא-יהודים אשר טוענים לזכות על הארץ ואשר שרו עליה לפני בואם או לפני חזרתם של היהודים – הבדל זה ניכר לעין מדברי האברבנאל וה"אור החיים" שהבאתי בשבוע שעבר. הסוג השני – אלו אשר היו בארץ לפני שהיהודים באו לזכות בה – הינם מסוכנים יותר לאין ערוך, מכיוון שהם לעולם לא יעשו שלום עם היהודים אותם הם רואים ככובשים המחזיקים באדמה לא להם, ועל-כן, אומר האברבנאל, אסור לנו לכרות עימם ברית ידידות או להניח להם להישאר בארץ, מכיוון שאיננו בוטחים בהם, ואנו יודעים שבהזדמנות הראשונה, הם יפרו את הברית ויצטרפו לאויבי ישראל בניסיון להשיב לידם את האדמה שנגזלה מהם על-פי הבנתם.

ואכן, אנו רואים שהגמרא עוסקת בסוגיה יסודית זו במסכת סוטה ל"ה: ר' יהודה ור' שמעון דנים שם על האופן בו בני-ישראל כתבו את דברי התורה על האבנים שלקחו מהירדן והקימו בגלגל (ראה דברים כ"ז ויהושע ד'). ואלו דברי רבותינו (סוטה שם) –

"רבי יהודה אומר: על גבי אבנים כתבוהו... ואחר כך סדו אותן בסיד... ר' שמעון אומר: על גבי סיד כתבוהו, וכתבו להן למטה: "לפען אשר לא ילעזו אתכם לעשות ככל וגו' [תועבותם]" (דברים כ', י"ח), הא למדת, שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן [ולא הורגים אותם]."
ומבאר רש"י – "להודיע לשבעה אומות היושבים חוץ מגבולי ישראל שלא נצטוו להחרימם, אלא

אותן **שבתוך** גבולם נצטוו להחרים כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים, אבל אתם היושבים חוצה לה אם אתם חוזרין בתשובה נקבל אתכם, **ושבתוכה אין מקבלין [אף אם עשו תשובה], שמחמת יראה עושין**".

ממשיכה הגמרא - "כמאן אזלא הא דתניא [כדעת מי שנויה הברייתא הזאת]: "ושכית שכיר" (דברים כ"א, י') - לרבות כנענים שבחוצה לארץ שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותן [ולא הורגים אותם], כמאן [כדעת מי? כר' שמעון] אשר ראינו לעיל שהוא מבדיל בין הכנענים החיים בארץ אשר לעולם אין לאפשר להם להישאר, לבין אלו החיים מחוץ לארץ אשר יכולים לדור בארץ אם עושין תשובה" וכותב רש"י על המקום (בתחילת דף ל"ו). - "אבל לר' יהודה כוון בכלל "לא תתיה [כל נשמה]" (דברים כ', ט"ז)".

ראוי שנבין על מה מדובר כאן. ר' יהודה ור' שמעון מסכימים שניהם כי ישנו הבדל יסודי בין הכנענים החיים בארץ לבין שאר כל הגויים שאינם חיים בה. הם אף מסכימים על כך שכל **שאר הגויים** יכולים, אם יעשו תשובה (ויעמדו בתנאים הנאותים לישיבה בארץ, אשר כוללים ויתור על עבודה זרה, קבלת שבע מצוות בני נח, מיסים ושעבוד), לחיות בארץ ישראל בתור עם כבוש שמעלה מיסים לשלטון.

שניהם אף מסכימים כי הכנענים אשר חיים בארץ לא יוכלו להתקבל כתושבים ולגור בארץ **לעולם**, יעשו מה שיעשו. ומדוע? מכיוון שכפי רש"י העיר, איננו מאמינים להם ואיננו בוטחים בהם, שכן במקרה הטוב, הם "עושין תשובה" רק מחמת יראה.

רק ביחס לכנענים החיים **מחוץ** לארץ חולקים התנאים, כשלדעת ר' יהודה איננו בוטחים אף בהם, בעוד שלפי ר' שמעון, מכיוון שמכל מקום הם חיים מחוץ לארץ, איננו מטילים דופי במניעים שלהם כשהם עושים תשובה כפי שאנו מטילים במניעי אלו **הדרים בתוך הארץ**.

בהקשר לכך, אומרים התוס' בדף ל"ה: ד"ה לרבות - "תימה היאך קבלוה לרחב [בזמן יהושע] שהרי היא היתה מכנענים שבתוכה כדאייתא בספרי בפרשת בהעלותך ומה אם מי שהיתה מעם שנאמר בו לא תחיה כל נשמה [על שקירבה עצמה כך קירבה המקום] וארחב קאי [ועל רחב מדובר] ואמרינן נמי [ואמרו גם] במס' מגילה (דף יד:): שנתגיירה ונסבה [התחתן עימה] יהושע והכא [כאן, בגמרא שלנו במסכת סוטה] משמע דכנענים שבתוכה לדברי הכל [גם ר' יהודה וגם ר' שמעון] שאין מקבלין אותן... ואי הוה מצינו למימר [ונוכל לומר] דאם היו חוזרין אז בתשובה **בשעה שכתבו את התורה** אפילו כנענים שבתוכה היו מקבלין ואפילו לר' יהודה... והכי משמע נמי [וכן משמע גם] לשון הספרי בפרשת שופטים ושוטרים - "לפען אשר לא ילמדו אתכם לעשות [ככל תועבותם]" (דברים כ', י"ח) [מלמד] שאם עושין תשובה אין נהרגין. אין מקבלין אותן לא קתני אלא אין נהרגין משמע אותם שצוה הקדוש ברוך הוא לא תחיה כל נשמה אין נהרגין **ולא נאמר לא תחיה כל נשמה אלא לאחר שהתחיל יהושע במלחמה** [כנגדם], שהרי יהושע שלח שלש פרוזטגמאות [אגרות, לכנענים]... אלמא אותן שהיו רוצין להשלים [תחת המגבלות ההלכתיות הנדרשות] לא היה הורגן".

ועיינן ברמב"ם הלכות מלכים ומלחמותיהם פרק ו' הלכה ה', המבוסס על הירושלמי שביעית (פרק ו' הלכה א') ועל המדרש בדברים רבה (פרשת שופטים ה', י"ד), אשר אומר - "שלשה כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ, הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח, וחזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים, וחזר ושלח מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה". עלינו להסיק, אפוא, כי זה מתחסס דווקא לאלו אשר רצו לעשות שלום לפני שהתחילה המלחמה, ואף רחב נתקבלה לפני שהמלחמה החלה...

ראינו, אם כן, חמישה עקרונות הלכתיים יסודיים וחיוניים העולים מן הסוגיה –
הבה נסכם אותם –

1. התורה הגדירה שלוש מחלקות שונות של לא-יהודים במה שקשור לזכותם לחיות בארץ ישראל.
2. המחלקה הראשונה כוללת את אותם לא-יהודים אשר מעולם לא חיו בארץ ישראל ואין להם כל תביעה לאומית עליה מצד מוצאם או מכל בחינה אחרת. אותם לא-יהודי רשאי לחיות בארץ, בהנחה שהוא מקבל על עצמו את תנאי ההלכה המגבילים את מעמדו לזה של גר-תושב, נטול זכויות לאומיות.
3. המחלקה השנייה כוללת את הלא-יהודים (בזמנו של יהושע – הכנענים) אשר חיו בארץ לפני בואם של היהודים ו/או שיש להם תביעה לאומית או גזעית לארץ, ואשר מתיחסים ליהודים כאל שוודים. אותם לא-יהודי, אילו חי בחוץ-לארץ, היה נושא למחלוקת תנאים. ר' שמעון סובר שכיוון שאינו חי בארץ, הרי שדבקו ונאמנותו אליה אינן חזקות כשל הכנענים שאכן חיו בה, ועל-כן, במידה ויקבל על עצמו מספר תנאים (אשר מעידים, כמובן, שהוא מוותר על כל תביעה לריבונות בארץ), יהיה הוא רשאי לחיות בארץ בדיוק כמו כל לא-יהודי שמוצאו בעם שמעולם לא הייתה לו תביעה עליה. ר' יהודה חולק על כך וסובר שהעובדה שאותו לא-יהודי אינו דר בארץ אינה מחלישה בכוחה את אמנותו כי הארץ אכן שייכת לעמו, ועל-כן הוא קובע כי אין כל הבדל בין אותם כנענים אשר חיו בארץ לבין אלו שלא. ובאמת, מהו מעמדם של אותם כנענים אשר חיו בארץ לפני בואם של היהודים? זו המחלקה השלישית.
4. המחלקה השלישית מורכבת מאותם עמים אשר חיו בארץ לפני בואם של היהודים, ואשר על כן ראו ביהודים ככובשים השולטים על ארץ לא להם. אלו הינם בגדר חשודים, ומשסירבו להיענות להזדמנות שניתנה להם לחיות תחת תנאים של מיסים ושעבוד, ותחת זאת ביכרו לצאת למלחמה, הם איבדו לעולם את הזכות להיכנע אחר כך ולקבל את אותם תנאים. מדוע? מכיוון שאיננו בוטחים בהם. זהו הבריח התיכון היסודי המבריח מן הקצה אל הקצה דרך הגמרא, התוספות, האברבנאל וה"אור החיים". רק אלו אשר נכנעו עוד לפני שהחלה המלחמה ובכך הצהירו על נכונותם לוותר על תביעתם לריבונות – אותם אנו מקבלים בהתאם לתנאים הנאותים, השוללים מהם כל זכויות לאומיות. ועוד נקודה אחת אחרונה –
5. כללי ההלכה ביחס לכנענים אינם נובעים מכך שיש להם מעמד יחודי, לו אף עם אחר אינו זכאי, אלא מכיוון שהם – בניגוד לעמים אחרים – רואים את הארץ כשלהם ולעולם הם לא יקיימו בכנות ברית של שלום, ועל כן אין לבטוח בהם.

אם כנים הדברים, הרי שאותו הכלל חל על כל עם אשר היה בארץ לפני בואם של היהודים, ואשר רואה אף הוא את היהודים כשוודים. זהו מעמדם ההלכתי הברור לעין של הערבים כיום, אשר רואים ביהודים שוודים וכובשים, אשר פתחו במלחמה כנגדנו ואשר על-כן אין לבטוח בהם, ועל-כן הם איבדו לעולם כל זכות להישאר בארץ ישראל.

מאמר זה נכתב על-ידי מו"ר הרב מאיר כהנא בימיו האחרונים ממש, אחר שבחן שוב בעינו החודרת את ההלכה המוטלת עלינו לאור המציאות המתקמת והולכת.

כנגד דבריו הברורים, הרואים באומה הערבית בארץ-ישראל כאומה שמעמדה שונה בתכלית ממעמד של גוי בודד שאין לו שאיפות לאומיות בארץ, לא יועילו כל הנסיגות לסלף וליפוף את המציאות. דברי הרב ברור מללו, כי חזקתו של מי שמשתייך לאומה כזו אינה חזקת חפות, כי אם חזקת אשמה!

הרוצה להשלות את עצמו, לשגות בעיוורון ולהג על דו-קיום עם אוכלוסיה ערבית 'שקטה' - יעשה זאת בשם עצמו, ולא בשם תורתו של הרב, שהייתה מזוקקת מכל סיג של חנופה.